
НАУКОВІ ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

УДК 070[159.922:355/359“19”

ВИЛКО В.М.

ГРИЦЮК В.М.

РОЗВИТОК ПОГЛЯДІВ НА ІНФОРМАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Аналіз локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ ст., причини їх виникнення, тенденції розвитку та наслідки свідчать про те, що створення засобів збройної боротьби на основі новітніх технологій неодмінно веде до зміни характеру збройного протиборства, форм і способів його ведення. Особливого значення в сучасних умовах набуває феномен інформаційно-психологічного забезпечення збройного протиборства. Поряд із використанням сучасної зброї та бойової техніки чітко визначена тенденція розробки та застосування високих інформаційно-психологічних технологій у воєнних цілях.

Розгляду конкретних способів впливу на психіку і свідомість військовослужбовців у сучасних умовах сприяє аналіз накопиченого досвіду, успіхів та прорахунків, які мали місце, оскільки будь-яке явище суспільного життя неминуче спирається на досвід історії. Протягом століть змінювалися й удосконалювалися форми і методи, способи та прийоми інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ і населення протиборчих

Вилко Володимир Михайлович, Національна академія оборони України, м. Київ.

Грицюк Віктор Миколайович, Національна академія оборони України, м. Київ.

сторін. Політики та полководці все більше переконувались у його ефективності, здатності чинити в окремих ситуаціях вирішальний вплив на завершення збройної боротьби.

Залякування, дезінформація, підбурювання, міфотворчість, розповсюдження пліток – це далеко не повний перелік форм і методів, які використовували в історії війн і збройних конфліктів. Але тільки у ХХ ст. процес накопичення, обробки та розповсюдження дозованої, відповідним чином систематизованої, психологічно доцільної інформації почав набувати керованого характеру та служити далекоглядним конкретним цілям [1].

Досконале вивчення процесу виникнення, динаміки розвитку теорії та практики психологічного впливу є основою для детального дослідження його сутності й змісту, а також напрямків і тенденцій їх подальшого удосконалення. Провідна роль у теорії і практиці інформаційно-психологічного забезпечення підготовки та ведення війн і збройних конфліктів належить спеціалістам збройних сил США. Інформаційно-психологічне забезпечення діяльності військових контингентів США у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст. вийшло на якісно новий рівень у розвитку теорії та практики ведення інформаційного протиборства.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної історіографії свідчить про те, що у значній кількості наукових праць питання організації та здійснення інформаційно-психологічного забезпечення амери-канських військ у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст. отримали тільки часткове висвітлення і не стали предметом самостійного комплексного історичного дослідження.

Отже, *метою* авторів статті є аналіз інформаційно-психологічного забезпечення збройних сил США, чинних нормативно-правових документів стосовно еволюції теорії і практики інформаційно-психологічного забезпечення у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст. та визначення можливих

напрямоків використання зарубіжного досвіду у розвитку Збройних Сил України.

Законодавчі акти США є правовою базою створення та розвитку збройних сил, основою для організації їх інформаційно-психологічного забезпечення при виконанні бойових завдань. Серед військових документів, насамперед, слід відзначити “Польовий статут армії США РМЗЗ-1. Психологічні операції”. Ним керуються відповідні органи ЗС США при відпрацюванні питань підготовки і проведення психологічних операцій. У ньому викладені основи цих операцій, зроблено історичний огляд проведення заходів такого типу, визначені завдання та типова організація відповідних органів Сухопутних військ США, зазначено порядок дій останніх у підтримці бойових дій, наведено типові форми документів, таблиць та довідкові дані. Цей статут тривалий час був засекречений, і лише віднедавна з ним можна ознайомитися на сторінках Інтернету [2].

Важливими документами сьогодення для організації інформаційно-психологічного забезпечення в армії США є директива міністра оборони США від 1992 р. “Інформаційна війна”; директива голови КНШ МО США 1993 р.; Єдиний статут КНШ 1995 р. “Спільні дії різнорідних сил по боротьбі з системами управління противника”; документ КНШ ЗС США “Єдина перспектива-2010”; інструкція КНШ “Концепція інформаційних операцій об’єднаних угруповань збройних сил” від 1996 р.; Єдиний статут КНШ “Доктрина спільних дій по проведенню інформаційних операцій”; директиви, статuti і настанови штабів видів збройних сил 1998 р., а також новий, 2000 р. документ КНШ “Єдина перспектива – 2020”, який поєднав вимоги всіх цих документів.

Теорія та практика застосування інформаційно-психологічного забезпечення у збройних силах США пройшла значний шлях еволюційного розвитку. Про це свідчить велика кількість наукових праць, присвячених аналізу даної проблеми [3]. Цікавими є праці Н. Коупленда, Ф. Алпорта, Г. Ласвеля, Р. Крос-мана, Дж. Бромна, А. Педдока, в яких аналізується роль і значення психології та соціології в організації

інформаційно-психологічного впливу на громадську думку в роки Першої та Другої світових війн [4]. У них розглядається вплив усної і друкованої пропаганди на свідомість людей, цілі і завдання пропагандистського впливу на війська і населення противника, а також питання трансформації методів паблік рилейшнз [5] у форми і методи інформаційно-психологічного впливу.

Значну увагу дослідженню теорії та практики, удосконаленню технологій, змісту, форм та методів інформаційно-психологічного забезпечення збройних сил із середини ХХ ст. до початку 1990-х років приділяють такі відомі американські вчені, як Р. Мак-лаурін, У. Швартау, Ф. Тейлор, Ф. Катц та інші [6]. На підставі аналізу та узагальнення досвіду війни в Кореї й у В'єтнамі вони дослідили й узагальнили різні аспекти майбутньої концепції інформаційної війни, питання застосування високих інформаційних технологій.

У 1990-ті роки у США з'явилися праці, автори яких розглядали проблеми взаємозв'язку нових засобів збройної боротьби та інформаційної зброї. На прикладі війни у Перській затоці вони висвітлюють питання ефективності сучасних інформаційних технологій, відслідковують шлях від технологій до теорії і самої доктрини інформаційної війни [7]. Ф. Тейлор у праці "Війна і засоби масової інформації. Пропаганда і переконання у війні у затоці" звертає увагу на роль ЗМІ в інформаційно-психологічному забезпеченні застосування військ, створенні системи *керованого* надання інформації [8]. У цей же час були опубліковані праці, в яких були описані нові методи інформаційно-психологічного впливу – "прихований", який спрямовано на введення в оману інформаційних систем противника, і "паралізуючий", який веде до їх перевантаження [9].

На різних етапах розвитку інформаційно-психологічного забезпечення ЗС США організовувався й проводився вплив на свідомість і психіку військовослужбовця, військового колективу та збройних сил загалом з боку суспільства і держави. Безпосередньо у військах такий вплив організовували та здійснювали командири (начальники) всіх рівнів та органи психологічних операцій. Це – комплекс узгоджених

заходів, які здійснюються органами державної влади, військового управління і посадовими особами військових формувань з метою досягнення високого морально-психологічного стану збройних сил для забезпечення ефективного виконання ними службово-бойових і бойових завдань. Зауважимо, що це поняття в сучасній науці ще не знайшло широкого застосування, тому для назви такої діяльності використовується термін “морально-психологічний вплив”.

Здійснений аналіз показує, що в різні періоди в ряді армій морально-психологічний вплив загалом визначали як “виховання”, “ідеологічну обробку”, “морально-політичну підготовку”, “партійно-політичну роботу”, “політичну роботу в бойовій обстановці”, “морально-психологічну підготовку”, “виховну роботу”, “морально-психологічне забезпечення”. Сучасна військово-історична наука все більше схиляється до висновку, що здійснення морально-психологічного впливу як в мирний час, так і в бойовій обстановці найбільш повно характеризується через поняття “морально-психологічне забезпечення діяльності військ”, а одна з його основних складових – “інформаційно-психологічна протидія” [9].

Потужний розвиток ЗМІ, їх проникнення в усі сфери суспільного життя призвели до того, що їх використання у військовій галузі стало незаперечним. З виникненням нових інформаційних технологій та організацією міжнародного обміну, а також створенням світової інформаційної системи Інтернет і відомчих систем інформаційна складова у стратегії забезпечення національної безпеки держав все більше висувається на перший план. За даними іноземних фахівців, за останні 15 років витрати на придбання засобів інформаційно-психологічної боротьби у США зросли в чотири рази і займають перше місце серед усіх програм озброєння [10]. Інформаційно-психологічне протистояння в ході звичайних війн все більше і більше почало переходити на новий, вищий щабель – інформаційну, психологічну війну.

Поняття “інформаційна війна”, “психологічна війна”, “інформаційно-психологічний вплив” тощо у наш час все точніше характеризують такі методи протистояння, які

не обов'язково пов'язані зі збройною боротьбою. Психологічна війна може проводитись з метою впливу на суспільство, коли воно взагалі не підозрює, що стає об'єктом агресії.

Сьогодні бачимо виразні ознаки того, що створюються більш сучасні засоби збройної боротьби на основі новітніх технологій, а це, в свою чергу, безумовно веде до зміни характеру збройного протистояння, форм і способів його ведення. Конфліктологи та військові аналітики все більше і більше доходять висновку, що у майбутніх війнах і збройних конфліктах дуже важливе, а, можливо, й вирішальне місце займе т. з. "інформаційна війна" [11]. Вона може проводитись заздалегідь, до початку прямих воєнних дій. Країна-агресор спроможна одноосібно спрямовувати розвиток воєнних дій на свою користь за рахунок рішучого пригнічення волі протилежної сторони, здатності у перші години паралізувати державне і військове управління противника, завдати поразки його збройними силами і тим самим поставити їх перед необхідністю капітуляції.

У сучасних локальних війнах і збройних конфліктах головні зусилля зосереджуються на превентивному масовому застосуванні форм і методів психологічної боротьби, головне завдання якої полягає в тому, щоб несиловими методами досягти значного ослаблення морально-бойового потенціалу противника, деморалізувати населення й особовий склад збройних сил.

Війни нової технологічної ери рішуче виводять на авансцену воєнних дій інформаційно-психологічне забезпечення, перетворюють завоювання ініціативи та наступного панування в інформаційно-психологічному середовищі на обов'язковий та першочерговий етап збройної боротьби, тривалість якого перевищує часові межі воєнних акцій як до, так і після переможного для однієї зі сторін розвитку подій у просторі реалізації воєнних рішень [12].

Останнім часом в арміях США і країн НАТО значна роль відводиться також інформаційно-психологічному забезпеченню миротворчих і воєнних акцій. У відповідності зі статутом ЗС США "Миротворчі операції" (1994 р.) спеціалісти психологічних операцій не тільки

здійснюють забезпечення миротворчих операцій. Вони беруть участь у процесі формування нових державних інститутів влади, створенні “незалежних” ЗМІ, усуненні від влади небажаних політичних лідерів та, навпаки, у просуванні лояльних політиків тощо. Командування Сухопутних військ США, яке займалось розробкою зазначеного документа, оцінює його наступним чином: “Цей статут армії США – новий крок на шляху розширення та поглиблення військової доктрини в еру нової фази міжнародного розвитку, який прийшов на зміну “холодній війні”, доктрини, яка передбачає використання збройних сил перш за все у війні, але також і в усіх операціях, відмінних від війни, характерних для сучасності” [13]. Подібні теоретичні погляди були покладені в основу інформаційно-психологічного забезпечення діяльності і застосування американських військ у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст. і особливо на території колишньої Югославії у другій половині 90-х років, які стали втіленням усього досвіду розвитку теорії та практики інформаційно-психологічного забезпечення ЗС США.

Незважаючи на великий інтерес до проблеми інформаційно-психологічного забезпечення діяльності ЗС США в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст., сучасна історична наука ще не здійснила ретельний історичний аналіз цього феномена. Праці науковців аналізують лише окремі аспекти проблематики, мають виразно фрагментарний характер. Нині практично відсутні дослідження еволюції апарату, форм та методів, змісту інформаційно-психологічного забезпечення діяльності ЗС США у війнах в Кореї, В’єтнамі, проти Іраку та в операціях вторгнення на Гренаду, в Панаму, на Гаїті, у Сомалі. Основною вадою існуючих досліджень донині залишається відсутність сучасного історичного аналізу феномена інформаційно-психологічного забезпечення військових контингентів США у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ ст.

Таким чином, за наявності досить великого числа праць як військових, так і цивільних авторів, у них

недостатньо висвітлена історія розвитку інформаційно-психологічного забезпечення застосування ЗС США та можливості використання набутого досвіду у Збройних Силах України як важливого компоненту вітчизняного військового будівництва.

Наукова розробка цього питання для розвитку Збройних Сил України є актуальною і обумовлена наступними обставинами.

По-перше, загостренням інформаційно-психологічного протистояння у сучасних умовах, створенням і використанням високих інформаційних технологій у воєнних цілях.

По-друге, вимогами військово-політичного керівництва України щодо організації інформаційного протистояння, забезпечення воєнної та інформаційної безпеки держави.

По-третє, необхідністю переосмислення та вдосконалення організації інформаційно-психологічного забезпечення діяльності Збройних Сил України на підставі всебічного аналізу й узагальнення досвіду інформаційно-психологічного забезпечення застосування військ (сил) у сучасних локальних війнах і збройних конфліктах.

По-четверте, підвищенням вимог до морально-психологічної підготовки військ у зв'язку з розширенням участі України у миротворчих операціях, посиленням боротьби з міжнародним тероризмом, гострою необхідністю протидії негативному інформаційно-психологічному впливу.

По-п'яте, проголошенням Україною політичного наміру щодо інтеграції в євроатлантичні структури, зокрема в НАТО [14], потребою узгодження вітчизняної системи морально-психологічного забезпечення з євросистемою.

1. Ренко С.И. Война и пропаганда (XV–XX вв.): В 2-х ч. – М.: Новости, 2000.

2. Полевой устав армии США FM 33-1: Пер. с англ. – М., 1988. http://www.ianes.com/FM_33-1/.

3. Алещенко В.І. Морально-психологічне забезпечення застосування військ (сил). Історія та сучасність. – Харків: ХВУ, 2000. – 87 с.; Аксьонова О.М. Система педагогічної підготовки майбутніх офіцерів до управління військовим колективом

(виховний аспект): Автореф. дис... канд. пед. наук: 20.02.02 / Академія Прикордонних військ України ім. Б.Хмельницького. – Хмельницький, 1998. – 17 с.; *Андреев Ю.В.* Формування творчого стилю діяльності командира-вихователя в умовах реформування Збройних Сил: Дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02. – Харків, 1994. – 189 с.; *Варій М.Й.* Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні: Монографія. – Львів: ВВП ДУ “ЛП”, 1996. – 311 с.; Військове виховання: історія, теорія та методика / За ред. В.В. Ягупова. – К.: “Graphic&Design”, 2002. – 560 с.

4. *Paddock A.* Army Special Warfare: Its origins, psychological and unconventional Warfare. – Washington D.C.: National Defence University, 1982; *Коупленд Н.* Психология и солдат. – М.: Воениздат, 1991; *Allport F.N.* Social psychology. – Boston, 1924; *Brown J.A.* The social psychology of industry. – Harmondsworth, 1954; Techniques of persuasion. From propaganda to brainwashing. – Harmondsworth, 1963; *Crossman R.* Psychological warfare // Journal of the Royal United Service Institution – 1952. – № 97.

5. *Королько В.Г.* Паблик рилейшнз. Наукові основи, методика, практика. – К.: Вид. дім “Скарби”, 2001. – 400 с.

6. *Mac Laurin R.* The art and science of psychological operations. – Wash., 1976; *Mac Laurin R.D.* Objectives and policy: the nexus // Military propaganda. Psychological warfare and operations. – N.Y., 1982; *Scwartau W.* War in the information age: new challenges for US. Security.– Wash., 1997; *Taylor P.M.* Munitions of the mind: A history of propaganda from ancient world to the present day. – N.Y., 1995.

7. *Macarthur J.* Second Front. Censorship and Propaganda in the Gulf War. – Berkley, 1992; The role of reseach in psychological operations // Military propaganda. Psychological warfare and operations. – N.Y., 1982; *Molander R., Riddile A., Wilson P.* Strategic information warfare: A New Face of War. // Parameters. – 1996. – P. 81–92; *Henry R., Peartree E.* Military Theory Information warfare. // Parameters. – 1998. – P. 121–135.

8. *Taylor P.M.* War and the media. Propaganda and percussion in the Gulf war. – Manchester; 1992.

9. *Vickers M.J.* The revolution in military affairs and capabilities // War in the information age: new challenges for the U.S. security. – Wash. 1997.

10. *Рассторгуев С.П.* Философия информационной войны. – М.: Аутопан, 2000.

11. *Волковскій Н.Л.* История информационных войн: В 2-х частях. – СПб.: Полигон, 2000. – Ч. 2. – .729 с.

12. *Круглов В.В., Сосновский М.Е.* О тенденциях развития современной вооруженной борьбы // Военная мысль. – 1998. – № 2. – С. 39-45.

13. Статут ЗС США FM-100-23. Миротворчі операції (1994 р.).

14. *Пошедін О.І.* Інтеграція України до європейських та євроатлантичних структур – веління часу. // Народна армія. – 2002. – 18 грудня.

Надійшла до редколегії 15.01.2007 р.